

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

УДК 786.8 (477)

Андрій Сташевський

УДАРНО-ШУМОВІ ПРИЙОМИ В СУЧАСНІЙ МУЗИЦІ ДЛЯ БАЯНА (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ)

У статті проаналізовано і надано характеристику художньому втіленню оригінальних ударно-шумових прийомів у сучасній музиці для баяна, розглянутих на прикладах творів українських композиторів. Розкрито виконавсько-інтерпретаційні, акустичні та художні аспекти ударно-шумових прийомів у баянній творчості, а також запропоновано класифікацію відповідно до їх різновидів та характеру звучання.

Ключові слова: ударно-шумові прийоми, сучасна баянна музика, творчість українських композиторів, виражальні засоби.

Андрей Сташевский

УДАРНО-ШУМОВЫЕ ПРИЕМЫ В СОВРЕМЕННОЙ МУЗЫКЕ ДЛЯ БАЯНА (НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ УКРАИНСКИХ КОМПОЗИТОРОВ)

В статье проанализировано и дана характеристика художественному воплощению оригинальных ударно-шумовых приемов в современной музыке для баяна, рассмотренных на примерах произведений украинских композиторов. Раскрыты исполнительско-интерпретационные, акустические и художественные аспекты ударно-шумовых приемов в баянном творчестве, а также предложена классификация относительно их разновидностей и характера звучания.

Ключевые слова: ударно-шумовые приемы, современная баянная музыка, творчество украинских композиторов, выразительные средства.

Andriy Stashevskiy

PERCUSSION-NOISE TECHNIQUES IN CONTEMPORARY MUSIC FOR BUTTON ACCORDION (ON THE EXAMPLE OF WORKS OF UKRAINIAN COMPOSERS)

The article is devoted to the analysis and characterization of artistic refraction original percussion techniques in contemporary music for button accordion, considered on the examples of works of Ukrainian composers. Disclosed performance-interpretation, acoustic and artistic aspects of percussion-noise techniques in button accordion creativity, and offers a classification with respect to their types, varieties and of sound character.

Complex percussion-noise techniques in contemporary music for accordion naturally divided into a group of pure shock, the sound of which is achieved by the impact and is reminiscent of the sounds of various percussion instruments, noise, the performance of which brings to the musical fabric special timbre-sonorant effect.

Group percussion techniques also can be divided into purely instrumental, the sound source which is a tool, and uninstrumented, that is, the shock effects that are played without the participation of the accordion.

Instrumental percussion techniques in artistic practice accordion usually focus on the imitation of those or other percussion instruments. Strikes on the center of the sidewall widely divorced bellows create the effect of sound of the big drum, Tom-Tom, large timpani, etc.

Uninstrumented shock effects are varied acoustic findings impact of nature that are performed by accordionist as not associated with the accordion elements of a sound field of music. They are well enrich the range of tools perosn games in accordion music. Among the main species highlight: stamping his foot; the snap of the fingers; clapping; click language.

Noise techniques, and percussion techniques, can be differentiated into instrumental and uninstrumented. Most of the instrumental noise techniques carry out the principle of sliding a finger nail (glissando) on certain parts of the tool.

To uninstrumented sound effects include various sound imitation and effects that most often plays the mouth and are not verbal, and sonorous nature: the hiss to a crescendo; whistle; the imitation of the sound of cymbals drum set on phonemes “sh-sh...”, “c-ss...”.

Shows artistic practice in contemporary works compositions, especially in software imaging and sounding shaping music, Shockwave sound effects do mainly sounding shaping role, mimicking a variety of phenomena and images provided for the storyline works.

Notation of percussion techniques, components in the modern accordion creativity a wide range of original means of expression, is not yet systematized. Often in practice, composers use the same symbols to denote the various techniques as well as completely different characters, which denote the same performing tricks.

Concluding the consideration of the original percussion techniques in modern accordion music it should be noted that the widespread use them (different sound character and method of execution), in his works of contemporary composers have new, more opportunities for artistic expression, enriching thus accordion music, and his palette of expressive means.

Key words: *percussion-noise techniques, modern button accordionmusic, works by Ukrainian composers, expressive means.*

Пошук нових виражальних засобів у сучасній композиторській творчості для баяна, особливо пов'язаних з оновленням темброво-звукової палітри баянного висловлення, в останні десятиріччя зумовив появу цілого ряду ударно-шумових прийомів, які широко застосовують у композиціях різних жанрів і стилів. Як синонім до терміна “ударні прийоми” у сучасній баянній творчості використовують його англomовний еквівалент – “перкашн” (percussion), що потрапив у баянне мистецтво з ансамблево-оркестрової галузі. Різностороннє дослідження цього явища могло б сприяти більш глибокому осмисленню технологічних й художньо-естетичних аспектів процесу сучасної композиторської творчості в галузі баянної музики.

Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що питання вивчення художньої ролі та систематизації ударно-шумових прийомів у музичній тканині сучасних баянних творів фактично не підіймалися у вітчизняному мистецтвознавстві. Музикознавці, які переважно займаються дослідженням різних аспектів сучасного баянного репертуару (М. Булда, А. Гончаров, І. Єргієв, Д. Кужелев, Я. Олексів, А. Нижник, А. Черноіваненко та ін.), у своїх роботах майже не торкаються цієї проблеми. Окремі розвідки, в яких розглядаються питання функціонування ударно-шумових прийомів як складової системи виражальних засобів у сучасній баянній творчості, присвятили Є. Дербенко та І. Єргієв. Але і в цих роботах вбачається відсутньою ґрунтовна систематизація усіх прийомів і способів перкашн-гри.

Мета статті – охарактеризувати, систематизувати і класифікувати групи оригінальних ударно-шумових прийомів, що зустрічаються у цій галузі інструментально-виконавського мистецтва (здійснені на зразках творів українських сучасних композиторів).

Комплекс ударно-шумових прийомів у сучасній музиці для баяна природно поділяють на групу суто ударних, звуковий результат яких досягається ударом і нагадує звучання різноманітних ударних інструментів, і шумових, виконання яких привносить у музичну

тканину особливий темброво-сонорний ефект.

Групу ударних прийомів також можна розділити на суто інструментальні, джерелом звуку яких є інструмент, та позаінструментальні, тобто ударні ефекти, які відтворюються без участі баяна.

Інструментальні ударні прийоми в художній практиці баяністів найчастіше спрямовані на імітацію тих чи тих ударних інструментів. Удари по центру боковини широко розведеного міха створюють ефект звучання великого барабана, том-тома, великої литаври тощо (В. Зубицький *Toccata-burletta* з Концертної партити № 1; І. Тараненко “Причинна”). Міра розведення міха прямо впливає на якість звукового ефекту під час удару, і таким чином можна коригувати його силу, гучність і висоту. Крім того, на якість звуку впливає і спосіб удару – долонею, кулаком чи суглобом. Використовуючи удари по різних частинах боковини й верхньої сторони міху, досягають звучання, подібне малому барабану (або групі барабанів ударної установки), високим литаврам, бонгам тощо (А. Сташевський “Розваги скоморохів” з сюїти “Давньокиївські фрески”; В. Зубицький Концертна партита № 2).

Удари по правому грифу та півкорпусу, особливо в комбінації з ударами по міху, також “розширюють” коло “ударних інструментів” (В. Зубицький “Свято” з “Болгарського зошита”; І ч. Концертної партити №2). Для досягнення ясного й виразного звуку, а також нестандартного тембру композитори іноді пропонують у нотному тексті використовувати удари по корпусу баяна додатковими предметами, зокрема обручкою чи монетою (В. Власов *Infinito*; “Лісоповал” з циклу “П’ять поглядів на країну ГУЛАГ”).

Різноманітні удари по решітках правого й лівого півкорпусів, а також задній кришці грифа можуть супроводжуватися звуковими ефектами різного гатунку. Інший різновид прийомів ударної групи – навмисно гучні переключання (кляцання) перемикачів реєстрової машинки чи підборідників (В. Власов “Телефонна розмова”; В. Зубицький “*Omaggio a Piazzolla*”). Подібним способом використовують і конвертер у лівій клавіатурі. Крім цього, його також можна задіяти й у перкашн-гри або здійснюючи легкі удари по ньому пальцями.

Характерний звуковий результат утворюється й виконанням легких ударів по клавішах правої, а також лівої клавіатур. Розвиваючи техніку цього прийому, В. Власов у п’єсі “*Infinito*” використовує удари правою рукою по лівій клавіатурі, яка у свою чергу зайнята виконанням музичного матеріалу.

Позаінструментальні ударні ефекти становлять різноманітні акустичні знахідки ударної природи, що виконуються баяністом як не пов’язані з баяном елементи звукового поля музичного твору. Вони гарно збагачують спектр засобів перкашн-гри в баянній музиці. Серед основних різновидів виділимо такі: тупання ногою (В. Зубицький *Дивертисмент*); кляцання пальцями (В. Зубицький “*Omaggio a Piazzolla*”; Я. Олексів “*Let’s run in jazz*”); плескання в долоні (В. Зубицький “Від Фанчаллі до Гальяно”); кляцання язиком (В. Зубицький *Дивертисмент*).

Шумові прийоми, як і ударні прийоми, можна диференціювати на інструментальні й позаінструментальні. Більшість інструментальних шумових прийомів виконують принципом ковзання нігтями пальців (гліссандо) по тих чи інших ділянках інструмента. Короткі й стрімкі ковзання по решітці правого півкорпусу містяться в I частині Концертної партити № 2 В. Зубицького. Їх виконують на слабку долю на фоні пружноритмічної синкопованої мелодії в партії лівої руки, імітуючи таким чином акомпануючу функцію хай-хету в джаз-ансамблі. Надалі композитор переносить “звучання хай-хету” з решітки на клавіші правої клавіатури, змінюючи тим самим його сонорно-темброве наповнення.

Характерний ефект “кісточки” утворюється способом ковзання пальців по клавішах без розведення міха. Цей прийом часто зустрічається в композиціях В. Власова. Зокрема, у частині “Лісоповал” циклу “П’ять поглядів на країну ГУЛАГ” автор використовує такий його різновид – періодичне ковзання пальців вгору-вниз по одному з рядів, не відкриваючи при цьому клапанів. Так, утворюється своєрідний звук, що нагадує пиляння пилкою дерева (за сюжетною лінією композиції).

Крім того, композитор у своїх творах використовує й інші ефекти “шкрябання”: гліссандо по перемикачах реєстрової машинки, гліссандо по борінах розгорнутого міха тощо

(Сюїта; “П’ять поглядів на країну ГУЛАГ”; “Infinito”). Серед інших різновидів шумових прийомів відзначимо гру по клавішах без звуку (А. Сташевський “Образи”). Оригінальний прийом використав Б. Мирончук у Джаз-рок-партиті – так зване “багатотемброве” комбіноване гліссандо, що виконують по різних частинах інструмента в єдиному русі. Здійснюючи його, виконавець проводить один ковзний рух пальцями правої руки по клавішах лівої клавіатури, конвертеру, боріах міха, решітці, регістрових перемикачів і, нарешті, клавішах правої клавіатури, “збираючи” таким чином цілий “коктейль” звукосонорів.

До позаінструментальних шумових ефектів віднесемо різноманітні звуконаслідування й ефекти, які найчастіше відтворюють ротом і мають не вербальну, а сонорну природу: шипіння на крещендо (В. Зубицький Концертна партита № 2, I ч., 52 т.); свист (В. Власов “Лісоповал” з циклу “П’ять поглядів на країну ГУЛАГ”); імітацію звучання тарілки ударної установки на фонемах “шш...”, “цсс...” (В. Зубицький Дивертисмент, кода).

Як свідчить художня практика, у сучасних баянних композиціях, особливо в програмній зображальній музиці, ударно-шумові ефекти виконують переважно звукозображальну роль, наслідуючи різноманітні явища й образи, передбачені сюжетною лінією творів.

Нотація ударно-шумових прийомів, що становлять у сучасній баянній творчості широкий комплекс оригінальних виражальних засобів, поки що не систематизована. Часто на практиці композитори використовують однакові символи для позначення різних прийомів так само, як і зовсім різні символи, якими позначають одні й ті ж виконавські прийоми. Спробу класифікації та уніфікації нотації ударних прийомів реалізував Є. Дербенко [1]. Він пропонує використовувати для позначення удару один значок, але розміщувати його на різних рядках нотоносця відповідно до того чи того виду удару. На сьогодні ця концепція залишається на рівні творчої пропозиції та широко не практикується.

Отже, підводячи рису під розглядом оригінальних ударно-шумових прийомів у сучасній баянній музиці, слід зазначити, що, широко використовуючи їх (різних за характером звучання і способом виконання) у своїй творчості, сучасні композитори отримують нові, більш широкі можливості для власного художнього самовираження, збагачуючи таким чином і саму баянну музику, і палітру її виражальних засобів. Поступова активізація впровадження ударно-шумових прийомів у сучасній баянній творчості сьогодні постає як стійка тенденція її художньо-технологічного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дербенко Е. П. Об “ударных” приемах игры на баяне / Е. П. Дербенко // Журнал “Народник” № 3 (51). – М. : Музыка. – 2005. – С. 20–21.
2. Єргієв І. Д. Український “модерн-баян” – феномен світового мистецтва [Навч. посібник для вищих муз. навч. закладів] / І. Д. Єргієв. – Одеса : Друкарський дім, 2008. – 168 с.
3. Сташевський А. Я. Сучасна українська музика для баяна: виражальні засоби, композиційні технології, інструментальний стиль : монографія / А. Я. Сташевський. – Луганськ : Янтар, 2013. – 328 с.

REFERENCES

1. Derbenko, E. P. (2005), Ob “udarnyh” priyemah igry na bajane [On the “shock” methods of playing the accordion], Zhurnal “Narodnyk” [Magazine “Populist”], no 3 (51), Moscow, Muzyka, p. 20–21. (in Russian).
2. Jergijev, I. D. (2008), Ukrainskyj “modern-bajan” – fenomen svitovogo mystectva (Navch. posibnyk dlja vyshhyh muz. navch.zakladiv) [Ukrainian “modern-accordion” – the phenomenon of world art [Teach. Handbook for higher music. educational institutions]], Odesa, Drukarskyj dim. (in Ukrainian).
3. Stashevskij, A. Ja. (2013), Suchasna ukrainska muzyka dlja bajana: vyrazhalni zasoby, kompozycijni tehnologii, instrumentalnyj styl: monografija [Modern Ukrainian music for accordion, expressive means and composite technology, instrumental style: monograph], Lugansk, Jantar. (in Ukrainian).